

Ziemia Brzeska Kolebką Polaków

15.01.2009.

Poza Brześciem Kujawskim nie ma miasta w Polsce o udokumentowanym osadnictwie sięgającym 6500 lat, czyli okresu wczesnego neolitu. Jest wymieniony w światowych encyklopediach archeologicznych jako miejsce odkrycia neolitycznej osady "społeczeństwa długich chat", zwanego odąd tzw. grupą brzesko-kujawską kultury lendzielskiej. W 1938 roku archeolog Konrad Jażdżewski odkrył ją na przedmieściach Brześcia na półwyspie jeziora Cmentowo. Takie osady nazwano później w archeologii światowej osadami długich domów typu Brześć Kujawski (Brześć Kujawski type longhouses). Od samego początku badania ukierunkowane były na poznanie osadnictwa społeczeństw najstarszych rolników, które na Kujawach pojawiły się już 5500 lat p.n.e. Ich najważniejszym odkryciem było stanowisko oznaczone numerem 4 w Brześciu Kujawskim, które trafiło do podręczników archeologii w całej Europie. Główna oś organizacji osad ludności brzesko-kujawskiej wiodła od Zgłowiączki, przez Bachorze do terenów na rzeką Noteć i dalej w kierunku Szczecina, aż do wschodniej części Niemiec.

Rozmieszczenie społeczeństw z kręgu kulturowego późnej ceramiki wstępowej w dorzeczu Odry i Wisły - faza klasyczna i późna

Społeczeństwo brzesko-kujawskie powstawało w okresie 4500 - 4250 p.n.e. Większość danych odnośnie tego społeczeństwa, jakie zgromadziła archeologia, pochodzi z badań wykopaliskowych rozległych osad z długimi chatami, odkrywanych licznie w strefie gleb czarnych Wysoczyzny Kujawskiej. Do najbardziej znanych wśród nich należy Brześć Kujawski oraz pobliskie Osłonki.

Rozległe osady ugrupowano w niewielkie o powierzchni do 40 km² mikroregiony. Populacja tworząca takowy mikroregion liczyła około 50 - 60 osób.

Osada miała powierzchnię około 2500 m², w obrębie której funkcjonowało równoległe 4-5 chat. Łącznie zajmowały one obszar liczący około 800-1000 m², wokół którego sytuowano obiekty gospodarcze i pochówki zmarłych członków wspólnoty. Czas istnienia takowego osiedla nie przekraczał dwu lat, potem opuszczano je na 8-10 lat, przenosząc się w inne miejsce. Grupa ludności migrująca w tym systemie rotacji zakładała około 5-6 podobnego charakteru osad (punktów etapowych), wokół których w promieniu około 1,5 km sytuowano bliżej nie określoną liczbę osiedli filialnych (mniejszych rozmiarów), służących udogodnieniu form nadzoru wielorakich działań gospodarczych. Tereny rozległych osad były okresowo zasiedlane przez około 600 lat.

Â Tytułowe długie chaty są jednym z podstawowych wyróżników brzesko-kujawskiego społeczeństwa. Budowano je wzdłuż linii północ-południe, na planie wydłużonego trapezu długości od 10,5 do 48 m. Relacje ścian szczytowych, krótszej od dłuższej, wynoszą średnio 1:2, natomiast dłuższej szczytowej do bocznej 1:3-4. Przystępując do wznoszenia budowli, kopano wąski, ciągły rów fundamentowy, w którym ustawiono następnie słupy ścian. Ich konstrukcja nie była jednolita na całej długości chaty, wykazująca uzależnienie od funkcji poszczególnej jej części. Wejście do domostwa znajdowało się od południa, w dłuższej ścianie szczytowej. Wnętrze chaty dzielono na kilka wyodrębnionych funkcjonalnie części, wzdłuż dłuższej osi.

Na południowym brzegu jeziora Cmentowo, na przedmieściach obecnego Brześcia, istniała jedna z najstarszych, poznanych dotąd osad. Odkryto tu ślady 60 domostw trapezowatych.

Brześć Kujawski Plan osady centralnej

Zgrupowanie domów trapezowych

Rekonstrukcja zabudowy osady społeczności grupy

brzesko-kujawskiej kultury późnej ceramiki Wewnętrzna organizację osad najlepiej rozpoznano na stanowisku 4, gdzie odkryto unikatowy zespół obiektów związanych z domem nr 56. Na podstawie tych badań należy sądzić, że osiedla grupy brzesko-kujawskiej zamieszkiwane były przez samodzielne rodziny. Użytkowały one przez kilka pokoleń jeden wydzielony obszar osady gdzie budowano domy o charakterystycznym trapezowatym kształcie. Domy te budowano z drewna, przykryte słomą bądź trzcina. Ściany budynków składały się z wbitych w podłoże bali drewnianych, które ciasno przylegając do siebie tworzyły konstrukcje nośną. Ściany posiadały solidne fundamenty i dla zwiększenia odporności były wylepiane gliną. Wielkość domów jest zróżnicowana i waha się od kilku metrów - w przypadku budynków najstarszych, do 40 metrów - w przypadku budynków z czasów świetności grupy brzesko-kujawskiej. Budynki podzielone były z reguły na trzy części: mieszkalna i dwie służące celom gospodarczym, np. schronienie dla zwierząt. Makieta rekonstrukcji osady brzeskiej jest obecnie eksponatem neolitu w Muzeum Archeologicznym w Warszawie.

Pomimo upływu lat tereny półwyspu jeziora Cmentowo zabudowano dopiero w części, co pozwala ciągle na stworzenie rezerwatu archeologicznego dla unikatowych obiektów stanowisk 3 i 4.

Planowana lokalizacja rezerwatu/parku archeologicznego w Brześciu Kujawskim Samorządowe władze Brześcia objęły teren przyszłego rezerwatu ochroną w planie zagospodarowania przestrzennego zmierną docelowo do pełnej rekonstrukcji części osady.

Archeolog profesor Ryszard Grygiel, odkrywca Osłonek i powojenny kontynuator dzieła profesora Konrada Jażdżewskiego, do dzisiaj przywozi do Brześcia Kujawskiego międzynarodowe grupy archeologów aby pokazać miejsce odkrycia społeczeństwa brzesko-kujawskiego

---

Po neolicie nastął czas epoki brązu, po niej żelaza, a w końcu średniowiecze i czasy nowożytne. Badania archeologiczne prowadzone od 75 lat w rejonie Brześcia dostarczyły odkryć dotyczących wszystkich kultur archeologicznych. Profesor Jażdżewski wyliczył, że tylko na stanowisku nr 4 w Brześciu odkryto aż 14 faz osadniczych z różnych epok i okresów. Z najważniejszych i najbardziej znanych w literaturze archeologicznej odkryć należy wymienić m.in.: groby zbiorowe z wczesnej epoki brązu (1800-1600l.p.n.e.) w Gustorzynie, mogiłę podkurhanową z tego samego czasu w Wolicy Nowej, bogaty skarb wyrobów brązowych kultury łużyckiej ze Starego Brześcia (ok. 1000-800 l. p.n.e.), cmentarzysko popielnicowe kultury pomorskiej w Brześciu (IV w. p.n.e.) czy też interesujące cmentarzysko kultury przeworskiej w Miechowicach (I w.n.e), która poświadcza osadnictwo Celtów na Kujawach. Także osada hutniczą w Starym Brześciu z II w p.n.e. Także nowożytna historia miasta nie jest banalna. Zanim w dokumentach wspomniano o Brześciu (1228 rok, a 1250 rok nadanie praw miejskich) już dawni brześcianie fałszowali pieniądze (fałszowanie srebrnych denarów krzyżowych i istnienie naśladowczej, lokalnej mennicy udowodniono na podstawie znalezisk grobu XI-wiecznego cmentarzyska w Brześciu - stanowisko nr 5). Jako miasto królewskie (od 1255 roku) i ostatnia polska twierdza na pograniczu krzyżackim Brześć zaznał lat chwały i zniszczeń w wielu wojnach, a pokolenia brześcian położyły głowy dla dobra Polski. Tu urodził się w 1260 roku książę brzesko-kujawski, Władysław Łokietek, późniejszy zjednoczyciel i król Polski, stąd Władysław Jagiello wyruszał pod Grunwald w 1410 roku, tutaj bywali wszyscy królowie polscy. Brześć był stolicą księstwa brzesko-kujawskiego i - do 1793 roku stolicą województwa brzesko-kujawskiego. Jego herb od XIII wieku wzoruje się na najstrasznych pieczęciach Krakowa i Poznania.